

Висвітлення сучасними українськими істориками історії підприємництва у роки НЕПу

Анотація

У статті здійснено історіографічний аналіз історичних досліджень сучасних українських істориків, які з'ясовували концептуальні принципи, теоретико-методологічні підходи, проблемно-тематичні напрямки історії нової економічної політики (1921-1929 рр.). Автор наголошує на формуванні нового проблемно-тематичного напрямку досліджень НЕПу, зокрема історії приватного підприємства «непівської доби».

Акцентується увага на особливостях формування приватного підприємництва у ключових галузях радянської економіки: торгівлі, промисловості, сільському господарстві, кредитно-банковій системі в роки НЕПу. У науковій розвідці зазначається, що застосовуючи принципи і методи пізнання соціальної історії вчені виокремлюють соціально-професійний тип приватних підприємств (непманів), вдаються до класифікації селянських господарств як приватних сільськогосподарських підприємств фермерського типу, розкривають елементи приватного бізнесу на фінансовому ринку.

Автор стверджує, що в сучасній українській історіографії НЕПу подолано концепцію висвітлення приватного капіталу з формаційно - класових оцінок, хоча деякі концептуальні елементи залишаються у характеристиці “нової буржуазії”.

Ключові слова: нова економічна політика (НЕП), історик, підприємництво, ринок, торгівля, сільське господарство, промисловість, кредитно-банківська система, концесії, фінанси, підприємці (непмани).

Історична наука в незалежній Україні займається вивченням соціально-економічних проблем функціонування приватного сектору народного господарства періоду непу (1921-1929 рр.). Радянська історіографія висвітлювала його в контексті боротьби партійно-радянських та громадських організацій з буржуазними і дрібнобуржуазними елементами. Протягом 1990-х – 2010-х рр. активізується науковий інтерес до історії нової економічної політики (НЕПу), зумовлений пізнавальними і прагматичними сторонами реформування економічних відносин на початку 1920-х рр., пошуком повчальних уроків історії, історичних аналогій із сьогоденням, тому актуальність теми статті є беззаперечною.

На початку 1990-х рр. спостерігалися ознаки перехідного періоду для української історичної науки, специфіка якого полягала у збереженні старої

системи теоретико-методологічних координат в оцінці ключових процесів і явищ історії становлення радянського суспільства, а з другого боку у формуванні нового напрямку історичних досліджень, які вирізнялися його гострою критикою. Аналізуючи стан історичних досліджень в Україні, історики В.В. Головка [1], Л.В.Таран [2], виокремлювали наявність кризи сучасної української історичної науки. Слід наголосити, що перша половина 1990-х рр. на відміну від другої у розвитку історіографії історії непу вирізнялася кількісною перевагою історичних праць з проблем соціально-економічних відносин у 1920-х рр. над історіографічними. Першими науковими розвідками на початку XXI ст, в яких здійснено історіографічний аналіз нової економічної політики були праці Колесник В. Ф., Коцур В.П., Коцур Г.Г. [3] та Шаповал Л.І., яка здійснила порівняльний аналіз сучасної української та російської історіографії НЕПу [4].

Мета, що ставиться автором статті, полягає в тому, щоб шляхом історіографічного аналізу виявити стан і рівень непувської проблематики в історичних дослідженнях науковців у незалежній Україні, з'ясовуючи їх концептуальні принципи, теоретико-методологічні підходи, проблемно-тематичні напрямки, зокрема історію приватного підприємництва .

Економічні реформи в Україні, які тривають від початку 1990-х рр. до сьогодні спонукали істориків та економістів до вивчення не лише зарубіжного, а й власного історичного досвіду. Становлення історіографії з питань приватного підприємництва, яке припадає на початок 90-х рр. XX ст, віддзеркалювало динаміку економічного життя нашого суспільства, свідчило про перегляд концептуальних і фактологічно-структурних підходів та оцінок радянської історичної науки. Новий напрямок мав еволюційний характер, котрий відрізнявся конструктивним аналізом надбань та упущень радянських вчених. Відсутність масового використання термінології „приватне підприємство” в працях істориків 1990 – 1992 рр. не означала того, що ця проблематика не потрапила до кола наукових інтересів суспільствознавців. Вона набула пріоритетних ознак на першій конференції, присвяченій НЕПу,, яка відбулася восени 1990 р. в Москві. Російська історіографія нової

економічної політики, судячи з аналітичних праць, висловлювалася скептично стосовно ринкової системи, яка від початку була вражена „вірусом” командного управління економікою [5, с.6]. Першими у російській історіографії НЕПу, хто використав термін „підприємництво” були С. Белов [6], В. Касьяненко [7]. Термін „приватне підприємництво” виник у 1920-х роках, а предметом історичного дослідження став у 1990-х рр.

В українській історіографії проблема приватного підприємництва почала досліджуватися з середини 90-х рр. ХХ ст. Так, Л. Нізова розглядала кустарно-промислову кооперацію в контексті „малого бізнесу” [8, 9], а М. Олійник підготував тематичне дослідження про діяльність приватних виробництв в Україні 1921 – 1929 рр. [10]. Його монографія є першою в історіографії історії приватного підприємництва непівської доби. Перший розділ присвячено становленню та розвитку приватного підприємництва в УСРР «в період згортання нової економічної політики» [10, с.22]. Автор зазначає, що головна мета НЕПу „заспокоїти народні маси, в першу чергу селянство, вивести країну з глибокої соціально-економічної кризи і підвищити матеріальний добробут народу”, а засобами її досягнення він вважає еквівалентний обмін між містом і селом, упровадження госпрозрахунку, тверда валюта, кредитно-банківську систему” [10, с.24].

Загальнотеоретичні питання розвитку ринку і підприємництва в роки НЕПу порушували дослідники історії української економічної думки: Лановик Б.Д., Матисякевич З.М., Матейко Р.М. [11], Лортикян Е.Л. [12], Дерев’янкін Т. [13] „Відродження приватної ініціативи пов’язувалося із поглибленням в економіці товарно-грошових відносин, відновленням приватного підприємництва, розвитком ринку» [14]. Стверджуємо, що в середині 1990-х рр. в українській історіографії НЕПу розпочали розробку науково-історичної тематики приватного підприємництва 1920-х рр..

В 1990 - роки в українській історіографії вивчення приватного підприємництва відбувається за принципом вибору соціально-економічного пріоритету сучасного суспільного розвитку. Історики почали звертатися до непівської проблематики, оскільки бракувало ґрунтовних досліджень з

питань „госпрозрахункових трестів», синдикатів, як атрибутів ринку [15,16]. Пріоритети радянської історіографії (продуктивність соціалістичної промисловості, індустріалізація, шефство робітників над селом, трудові змагання) втратили сенс, а розробка нових напрямків непівської проблематики вимагало часу і відповідних історичних форм.

Українські історики намагалися показати регулятивні функції держави, систему управління промисловістю, роль і місце у „командних висотах” [12, 17, 18]. «Держава погодилася на денационалізацію дрібних промислових підприємств, – наголошував С. Кульчицький, – щоб підготувати фундамент для великої державної промисловості, заспокоїти суспільство» [17, с.156]. Вчений критикує принцип „комерційного розрахунку», запроваджуваний на державних підприємствах, котрий мав засвідчити становлення ринкової моделі. „Суперечливість госпрозрахунку полягала в тому, – зазначав він, – що держава не могла не турбуватися про долю підприємств у державній власності, навіть якщо вони господарювали вкрай погано. Тому налагодити їх ефективну роботу було неможливим. Ринок, в якому опинялися госпрозрахункові підприємства, був відрізаний від світового ринку монополією зовнішньої торгівлі і майже або цілком монополізований, тобто позбавлений конкуренції підприємств інших форм власності» [17, с.164]. С. Кульчицький торкнувся галузево-територіальних трестів, історії запровадження „проценту з капіталу», проекту закону про банкрутство підприємств, ідеї Г. П’ятакова про реорганізацію Верховної Ради Народного Господарства (ВРНГ) та пристосування її „до умов ринку” [17].

Функціонуванню промислових трестів у роки непу присвячена монографія (докторська дисертація) В. Гринчуцького, яка є історико-економічним дослідженням [19]. Він виокремлює три періоди розвитку трестованої промисловості: 1921 – 1923 рр. (ліквідація системи главкізму в управлінні промисловістю та організація трестів); 1923-1927 рр. (завершення відбудови промисловості, запровадження госпрозрахунку); 1927 - 1929 рр. (ліквідація непівських форм господарювання та управління промисловістю) [19]. Історичний аспект функціонування системи управління промисловістю

в Україні постає в монографії Л. Новохатька, але він розглядає ситуацію, що склалася наприкінці непу [20].

Окремий розділ монографії О. Сушка про розвиток приватного підприємництва в промисловості започаткував новий напрямок в історіографії нової економічної політики (1921-1929 рр.). Вчений дослідив організаційні форми функціонування приватної промисловості, кустарно-ремісничого підприємництва населення, показав соціальне становище робітників приватного сектору промисловості [21, с.128-136]. Висвітлюється нормативно-правова база становлення дрібного підприємництва, особливості здійснення денационалізації промисловості, формування підприємств цензової промисловості, орендні відносини. Автором використана статистика, архівні джерела, які відтворюють історію виникнення дрібного бізнесу в Україні періоду НЕПу. До непланів учений зараховує власників цензових промислових підприємств. Їх налічувалося від 315 до 490 впродовж 1920-х рр. До категорії приватних підприємців зараховує кустарів, які становили дві третини загальної чисельності приватних бізнесменів в УСРР. Основна галузь, де зосереджувався приватний бізнес, була харчова і борошномельна промисловість. Історик розглядає соціальне походження та національний склад промисловців, житлово-готельний бізнес, також звертає увагу на витоки концесійної справи [22, с. 48-56].

Особливості концесійної роботи початку нового економічного курсу більшовиків намагалися з'ясувати В. Трофимович та І. Каспрук, звертаючись до нормативно-правової бази заснування концесій, пошуку урядом Х. Раковського „оптимальних організаційних форм керівництва концесійною політикою”[23]. Вони виявили економічно-галузеві пріоритети запровадження концесій іноземними фірмами у металургійній, кам'яновугільній та харчовій промисловості. „До кожного конкретного випадку, – наголошували автори, – українська сторона підходила обережно, детально зважаючи на характер, умови концесійної угоди, а також враховуючи солідність, фінансову спроможність концесіонера ” [23, с.62]. Дослідники називають концесійну справу в Україні слабкою: хоча

пропозицій було багато, але більшовицький уряд їх відхиляв. „Основною причиною зникнення з економічного поля концесій, як і решти атрибутів ринкової економіки (бірж, акціонерних товариств, орендних підприємств), – зазначають згадані дослідники, – було ідеологічне неприйняття та негативне ставлення до них з боку правлячих державно-політичних структур ” [23, с.63]. Крім ідеологічних чинників, заважали економічні (відсутність сталої грошової системи, банківської справи, державних гарантій).

Державне регулювання розвитку кустарно-ремісничого дрібнотоварного виробництва тривалий час досліджує Л. Нізова, яка протягом 2000–2010 рр. опублікувала низку наукових праць фактологічного спрямування і концептуальної однорідності. Вона показує державне регулювання кустарно-ремісничої промисловості в контексті становлення економіки тоталітарного типу, переслідування дрібної власності радянською державою, порушує проблему уникнення кустарів від оподаткування. Висновок дослідниці про те, що „спроби диктатури пролетаріату знищити інститут приватної власності в радянській державі не увінчалися успіхом ”[24]. Конституційне скасування інституту приватної власності, на думку О.Сушка [21, с.76-85], стало на заваді повноцінного розвитку приватного підприємництва та самореалізації НЕПу. Т. Малєєва за матеріалами архівних справ дослідила кустарні заняття українського селянства у 1927-1929 рр., які були популярними в сільській місцевості на «зламі НЕПу » [25].

Організація державної промисловості вибудовувалася на принципах підтримки державного сектору і меншовартісності інших секторів непівської економіки, особливо приватного, відповідаючи концепції державного соціалізму з його централізацією та бюрократизацією системи управління. Нова економічна політика змусила державну промисловість УСРР пристосовуватися до умов ринку, відбулося розмежування форм і функцій: почали виникати концесії, оренда, трести, акціонерні товариства, кооперативні об'єднання. Централізована планова економіка не виявляла зацікавлення у розвитку ринкових відносин, тому спостерігалось обмеження та витіснення приватних підприємств із ключових галузей народного

господарства. Основні рішення з «індустріалізації» були ухвалені в 1925 р сталінським керівництвом, тому перспективи розвитку приватного промислового підприємництва були примарними. Друга половина 20-х рр. ХХ ст. супроводжувалася масовим скороченням суб'єктів приватного бізнесу. Підприємці „капіталістичного типу” мали один відсоток національного доходу. Основною фігурою приватного сектору був дрібний підприємець, життя якого не відрізнялося від решти населення [26, с.129].

Незначний соціально-економічний вплив мали приватні підприємці в Україні, особливо в галузі промисловості. О. Сушко показав, що питома вага продукції приватних ценових підприємств у 1923-24 рр. становила 8%, а наприкінці 1920-х рр. понад один відсоток [22], тому розмови про реставрацію капіталізму були ідеологічним гаслом, а не реальною загрозою. На початку 1990-х рр. в українській історіографії панувала думка про „зростання капіталізму ” за рахунок дрібного виробництва [23], а на початку ХХІ ст. цей стереотип було подолано ґрунтовними дослідженнями О.Десятнікова [27], Ю.Волосника [28], С. Кульчицького [29], В. Лазаренка [30], В. Лантуха [31], О.Піріг [32], Л. Нізової [33], М.Олійника [34].

Приватна торгівля вважалася візитною карткою функціонування НЕПу в Радянській державі. Історики активно досліджували її організаційні форми та економічні наслідки діяльності. В 1995 р. В. Лантух захистив докторську дисертацію з питань розвитку торгівлі в Україні 1921-1932 рр., виокремлюючи її державну, кооперативну і приватну форми, методи її державного регулювання [35]. Кандидатська дисертація І. Лантуха «Формування інфраструктури ринку в УСРР у роки НЕПу була захищена у 2001 р. [36]. Роль торгівлі у формуванні споживчого ринку висвітлено у дослідженні К. Лобач [37], а ринкові відносини в умовах НЕПу вивчали А. Диланян [38], О. Піріг [39]. О. Піріг розглядає приватну торгівлю, політику ціноутворення, конкуренцію, як складові ринкового механізму господарювання у роки НЕПу [39]. Функціонування приватної торгівлі в Україні в роки НЕПу (1921-1929 рр.) досліджує Я. Каташинська [40], Наукове зацікавлення формуванням приватних підприємців – непманів у

1920-х рр. виявляли дослідники О.Сушко [22], К. Лобач [41], Ю. Волосник, [42]. Розділ „Формування соціального інституту приватної торгівлі ” виокремлено у монографії О. Сушка, де висвітлено розвиток приватно-торгової структури, роль приватника у формуванні внутрішнього ринку, показано соціально-економічний тип „непмана – торгаша” [22]. „Особливості „керованого ринку”, радянське законодавство про торгівлю, система товарно-грошових відносин, породили тип підприємця-приспосуванця (поставники, підрядчики, маклери, валютники, посередники, „віддушники”, лихварі, контрабандисти, лжекооператори”), а не купця-господаря, сформували соціально похливого поденщика - торгаша, абсолютно несхожого на дореволюційного власника торгових рядів і знаних торгових центрів ” [21, с.127]. О.Сушко не ідеалізує фінансової потужності цього сектору економіки, а підкреслює особливу роль у формуванні споживчого ринку, ліквідація якого спричинила запровадження карткової системи.

Фінансово-банківську систему періоду НЕПу досліджували в Україні Ю. Волосник [42], Коцур Г.Г. та О. Пиріг [43]. Предметом дослідження Ю. Волосника фактично стала приватно-підприємницька діяльність на фінансовому ринку, хоча її автор здійснив „спробу дослідити процес зародження нової буржуазії України, виявити джерела її формування, соціальні параметри і належні економічні позиції, показати специфіку становлення даного шару в умовах непу через призму діяльності у сфері кредиту, на валютному і фондовому ринку, визначити місце і роль «нової буржуазії» в розвитку фінансового ринку, проаналізувати форми і методи регулювання приватно-підприємницької ініціативи, визначити вплив фінансової активності буржуазії на хід суспільно-економічних процесів у республіці ” [42, с.5]. Нова буржуазія сприймається ним як історична спільнота і соціальна група приватних підприємців. На нашу думку, помітна абсолютизація автором ролі „буржуазії ” на фінансовому ринку «непівської доби», яка виявилася мізерною. Не мала вона вагомого впливу і на „кредитному ринку ”, тому що існувала державно-кооперативна система кредитування, а приватний сектор був дрібним і лихварсько-побутовим.

У 2000 – 2010 рр. українська історіографія НЕПу поповнилася працями, предметом дослідження яких стали валютний ринок і функціонування кредитно-банківської системи, діяльність профспілок на приватних підприємствах [44, 45, 46]. Впродовж 2011-2015 рр. призупинено історичні дослідження в Україні інституту приватного підприємництва у роки НЕПу та нової економічної політики (1921-1929 рр.) в цілому.

Таким чином, підсумовуючи аналіз науково-історичної літератури з історії приватного підприємництва, можна констатувати формування нового напрямку в сучасній українській історіографії нової економічної політики (1921-1929 рр.). Історична наука з'ясує особливості формування приватного підприємництва у ключових галузях непецької економіки – торгівлі, промисловості, сільському господарстві, кредитно-банківській системі. Українські історики відстежують атрибути ринку – комерційний розрахунок, орендні відносини, трестування промисловості, товарне виробництво, фінансову справу, концесії. Застосовуючи принципи і методи пізнання соціальної історії, вони виокремлюють соціально-професійний тип приватних підприємців (непманів), вдаються до класифікації селянських господарств як приватних сільськогосподарських підприємств фермерського типу, розкривають елементи приватного бізнесу на фінансовому ринку, відносять кустарів до форм дрібного бізнесу. Малодослідженими на сьогодні є концесії, функціонування профспілок на приватних підприємствах. Спеціальних історичних досліджень потребують організаційні форми приватного бізнесу в сільському господарстві, промисловості, торгівлі, готельно-комунальній галузі, дозвіллі. Нарешті подолано в історіографії НЕПу концепцію висвітлення приватного капіталу з формаційно-класових оцінок, хоча концептуальні елементи залишаються у характеристиці „нової буржуазії”.

Список літератури

1. Головка В. В. Історіографія кризи історичної науки : український контекст / В. В. Головка. – К. : Ін-т історії України НАН, 2003. – 226 с.
2. Таран Л. В. Провідні тенденції світової історіографії в ХХ столітті та проблеми кризи сучасної української історичної науки / Л. В. Таран // Український історичний журнал. – 1998. – № 5. – С. 30–39.
3. Колесник В. Ф. Історіографія нової економічної політики в Українській СРР / В. Ф. Колесник, В. П. Коцур, Г. Г. Коцур. – К.: Хрещатик, 2002. – 176 с.

4. Шаповал Л. І. Сучасна українська та російська історіографія нової економічної політики (1921 - 1929 рр.): бібліограф.-довід. покажч. / Л. І. Шаповал ; ПНПУ імені В. Г. Короленка. – Полтава : АСМІ, 2011. – 223 с.
5. Советская товарная биржа: 20-е годы: документы и материалы. – М. : Наука, 1992. – 386 с.
6. Белов С. В. Проблемы функционирования частного капитала в период непа : к методологии вопроса: возможности социального подхода / С. В. Белов// Факторы становления социального облика молодого российского предпринимателя. – Нижний Новгород, 1995. – С. 294 - 298.
7. Касьяненко В. И. НЭП и акционерное предпринимательство в СССР / В. И. Касьяненко. – М.: Наука, 1991. – 64 с.
8. Нізова Л. В. Дрібна власність в Україні (на прикладі розвитку кустарно-ремісничого виробництва кінця ХІХ - ХХ століття) / Л. В. Нізова // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки : міжвідом. зб. наук. праць. – К.: Інститут історії України, 2002. – Вип. 6. – С. 64 - 66.
9. Нізова Л. В. Спроби конструкторів Радянської модернізації змінити соціально-економічну природу дрібних власників / Л. В. Нізова // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки : міжвідом. зб. наук. праць. – К., 2003. – Вип. 8. – С. 176–197.
10. Олійник М. М. Діяльність приватних виробництв України та створення і удосконалення системи соціального захисту працюючих на них в 1921–1929 рр. / М. М. Олійник. – Х. : Основа, 1998. – 128 с. .
11. Лановик Б. Д. Неп в Україні / Лановик Б. Д., Матисякевич З. М., Матейко Р. М. // Історія господарства: Україна і світ / за ред. Б. Д. Лановика. – К., 1995. – С. 342–347.
12. Лортикян Э. Л. История государственного и рыночного регулирования экономики Украины / Э. Л. Лортикян. – Х. : Основа, 1995. – 128 с.
13. Дерев'янкін Т. Післяжовтневі експерименти над вітчизняним ринковим господарством (1918–1928 рр.) / Т. Дерев'янкін // Економіка України. – 2008. – № 12. – С. 64–80.

14. Дослідження з історії економічної думки в Україні (кінець XIX–XX ст.). – К. : Наук. думка, 1996. – 138 с.; Історія економічної думки України. – К. : Либідь, 1993. – 318 с.
15. Історія економічної думки України. – К. : Либідь, 1993. – 318 с.
16. Сушко О. О. Становлення системи приватного підприємництва в промисловості України періоду непу (1921–1928) / О. О. Сушко // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України : наук.-практ. зб. – 2003. – № 2. – С. 176–183.
17. Кульчицький С. В. УСРР в добу нової економічної політики (1921–1928 рр.) : спроба побудови концептуальних засад реальної історії / С. В. Кульчицький. – К. : Ін-т історії України НАНУ, 1995. – 204 с.
18. Бабенко Л. Л. Нова економічна політика в Україні : навч. посіб. / Л. Л. Бабенко, А. М. Киридон, П. В. Киридон ; ПДП імені В. Г. Короленка, каф. іст. України. – Полтава : Вид-во ФКВІУЗ, 1999. – 35 с.
19. Гринчуцький В. І. Промислові трести України в 1920-ті роки / В. І. Гринчуцький. – К. : Наук. думка, 1997. – 178 с.
20. Новохатько Л. М. Проблеми соціально-економічного і культурного розвитку України в контексті національної політики (20–30-ті рр. XX століття) / Л. М. Новохатько. – К. : Стило, 1998. – 316 с.
21. Сушко О. О. Особливості становлення та функціонування приватного підприємництва в Україні періоду НЕПу (1921–1928) : історико-теоретичний аспект / О. О. Сушко. – К. : Преса України, 2003. – 251 с.
22. Сушко О. О. Непмани: соціально-історичний тип приватних підприємств в УСРР (1921–1929 рр.) / О. О. Сушко. – К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2003. – 96 с.
23. Трофимович В. В. Концесійна політика України в перші роки непу / В. В. Трофимович., І. І. Каспрук // Другий міжнародний конгрес українців, (Львів, 22–28 серп. 1993 р.) : допов. – Львів, 1991. – Ч. II. Історія. – С. 62–66.
24. Нізова Л. В. Вплив податкових пільг 1924 року на розвиток добровільного промислового кооперування / Л. В. Нізова // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки : міжвід. зб. наук. прац. – К., 2004. – Вип. 10. – С. 136–164.

25. Малеева Т. І. Кустарні заняття українського селянства у 1927–29 рр. (реконструкція за матеріалами архівних справ) // Український селянин : зб. наук. пр. / за ред. С. В. Кульчицького, А. Г. Морозова ; ЧНУ ім. Богдана Хмельницького. – Черкаси, 2004. – Вип. 8. – С. 273–275.
26. Волосник Ю. Лихварська діяльність непманів України (1920–1930 рр.) / Ю. Волосник // Історія України. – К., 2001. – Вип. 12. – С. 128–134.
27. Десятніков О. В. Оплата праці найманих сільськогосподарських робітників в індивідуальних селянських господарствах України в період НЕПу / О. В. Десятніков // Український селянин : зб. наук. пр. / ЧНУ ім. Богдана Хмельницького. – Черкаси, 2004. – Вип. 9. № 8. – С. 247–250; його ж: Попит на найману працю у селянських господарствах України в період НЕПу / О. В. Десятніков // Український селянин : зб. наук. пр. / ЧНУ ім. Богдан Хмельницького. – Черкаси, 2002. – Вип. 6. – С. 112–114; його ж: Чисельність наймитів в одноосібних селянських господарствах України у період НЕПу / О. В. Десятніков // Український селянин : зб. наук. пр. / ЧНУ ім. Богдана Хмельницького. – Черкаси, 2003. – Вип. 8. – С. 131–134
28. Волосник Ю. П. Нова буржуазія України: зародження та особливості становлення приватнопідприємницької діяльності в роки НЕПу / Ю. П. Волосник // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. – Х. : НМЦ СД, 2002. – Вип.34. – С. 161–171.
29. Сутність і особливості нової економічної політики в українському селі (1921–1928 рр.) / За ред.. С.Кульчицького. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2000. – 223 с.
30. Лазаренко В. М. Розвиток індивідуального селянського господарства Північного Лівобережжя України у 20-х – на поч. 30-х рр. ХХ століття : дис. ... канд. іст. наук : 07. 00. 01 / В. М. Лазаренко ; ХНУ імені В. Н. Каразіна. – Харків, 2000. – 245 с.
31. Лантух В. В. Становление и развитие торговли на Украине в 1922–1932 годах / В. В. Лантух. – Х. : Основа, 1992. – 189 с.
32. Пиріг О. А. Неп: більшовицька політика імпровізації / О. А. Пиріг. – К. : КНТЕУ, 2001. – 274 с.

33. Нізова Л. В. Промислова кооперація Радянської України в добу **непу** / Л. В. Нізова. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2003. – 215 с.
34. Олійник М. М. Діяльність приватних виробництв України та створення і удосконалення системи соціального захисту працюючих на них в 1921–1929 рр. / М. М. Олійник. – Х. : Основа, 1998. – 128 с.; його ж: Приватна та орендна промисловість України в період нової економічної політики / М. Олійник // Збірник Харківського історико-філологічного товариства. – Х., 2002. – С. 19–32.
35. Лантух В. В. Торгівля в Україні в 1921–23 рр. : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. д-ра іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / В. В. Лантух ; Харків. держ. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 1995. – 35 с.
36. Лантух І. В. Формування інфраструктури ринку в Україні в роки неп (1921–1928 рр.) : дис. ... канд. іст. наук : 08. 01. 04 / І. В. Лантух; Харків. держ. акад. культури. – Х., 2001. – 202 с.
37. Лобач К. В. Історичний досвід регулювання споживчого ринку України в період непу: історико-економічний аспект: автореф. дис на здобуття наук. ступ. канд. іст. наук: спец. 07. 00.01 «Історія України» / К. В. Лобач ; Київ. нац.-й ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 1994. – 17 с. .
38. Диланян А. А. Ринкові відносини в теорії і практиці більшовицької партії в умовах непу : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. д-ра іст. наук : спец. 07. 00.01 «Історія України» / А. А. Диланян, Київ. нац.-й ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 1992. – 37 с.
39. Пиріг О. А. Ринкові відносини періоду непу в Україні : історичний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. д-ра іст. наук : спец. 07. 00. 01 «Історія України» / О. А. Пиріг ; Ін-т історії України НАНУ. – К., 2002. – 40 с. ; Пиріг О. А. Ринкові відносини в контексті непу / О. А. Пиріг // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки : міжвідом. зб. наук. праць. – К., 2002. – Вип. 6. – С. 267–273.
40. Каташинська Я. Функціонування приватної торгівлі в Україні в роки НЕПу (1921–1929 рр.) / Я. Каташинська // Пам'ять століть. – 2007. – № 6. – С. 97–103.

41. Лобач К. В. Непмани на споживчому ринку України : 20-ті роки : іст. зошити / К. В. Лобач ; АН України ; Ін-т України. – К., 1994. – 42 с.
42. Волосник Ю. П. Нова буржуазія України та розвиток приватнопідприємницької діяльності на фінансовому ринку в роки непу / Ю. П. Волосник. – Харків : НМЦ СД, 2002. – 384 с.
43. Коцур Г. Г. Кредитно-банківська система України початку непу / Г. Г. Коцур, О. А. Пиріг // Питання історії України : зб. наук. ст. – Чернівці, 2000. – Т. 4. – С. 128–131.
44. Олійник М. М. Становлення і діяльність профспілок в умовах розвитку приватного підприємництва в Україні (1921–1929 роках) : дис. ... канд. іст. наук : 07. 00.01 / М. М. Олійник ; Харків. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х., 1997. – 241 с.
45. Сушко О. О. Становлення та функціонування приватного підприємництва в Україні періоду НЕПу (1921–1928 рр.) : історико-теоретичний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. д-ра іст. наук : спец 07.00.01 «Історія України» / О. О. Сушко ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2004. – 31 с.
46. Десятніков О. В. Еволюція трудових відносин на селі в добу НЕПу : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / О. В. Десятніков ; Черкас. нац. ун-т ім. Богдана Хмельницького. – Черкаси, 2005. – 20 с.

LI Shapoval, m. Poltava

Illustration by modern Ukrainian historians the history of enterprise in the NEP years.

Annotation

The article historiographical analysis of historical research by Ukrainian historians, who explained the principles of conceptual, theoretical and methodological approaches, problem-themes of the history of the New Economic Politics, introduced by the Bolsheviks in 1921-1929, respectively. The author emphasizes the formation of a new problem-thematic area of research NEP, including private enterprise in the works of Ukrainian scientists.

The attention is focused on the features of the formation of private enterprise in the Soviet main economic areas of trade, industry, agriculture, credit and banking system in the years of the NEP, which is the subject of research Ukrainian historians. In the scientific certificate states that applying the principles and methods of learning social history scholars distinguish social professional type private enterprises (Nepmen) resorted to the classification of farms as private farms farm type, revealing elements of private business in the financial market.

The author argues that overcome today in historiography NEP concept coverage of private capital formational- class assessments, although some conceptual elements remain in the characteristics of the "new bourgeoisie" period of the NEP. Special historical research in modern Ukraine requires organizational forms of private business in agriculture, industry, trade, hotel and communal services, leisure.

Key words: new economic politics, historian, business, market, trade, industry, agriculture. credit and banking system, concessions, Finance, private entrepreneurs (Nepmen).